

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:

M. Scott Peck, M.D.

FURTHER ALONG THE ROAD LESS TRAVELED

Copyright © 1993 by M. Scott Peck

Originally published by Touchstone, a Division of Simon & Schuster, Inc.

Translation Copyright © 2022 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

Vulkan izdavaštvo d.o.o. iz Beograda poziva nosioca, odnosno nosioce autorskih prava (autori ili druga lica koja su u skladu sa zakonom stekla autorska prava) na prevod knjige *Dalje putem kojim se rede ide* autora M. Skota Pecka da se jave našoj izdavačkoj kući radi regulisanja svih autorskih prava i obaveza.

ISBN 978-86-10-04475-1

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

DALJE PUTEM KOJIM SE REĐE IDE

Nastavak knjige *Put kojim se ređe ide*

M. SKOT PEK

Prevela Dragana Stanković

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2022.

*Svima
koji su na bilo koji način bili moja publika.
Hvala na pažnji!*

UVOD

Sećate li se, prethodna knjiga *Put kojim se ređe ide* započinje rečenicom: „Život je težak.“ I toj velikoj istini sada bih dodao još jednu:

Život je komplikovan.

Svako od nas mora pronaći sopstveni put kroz život. Ne postoje unapred pripremljena uputstva, formule i jednostavni odgovori na komplikovana pitanja. Pravi put za jednu osobu verovatno je pogrešan za neku drugu. I u ovoj knjizi nigde nećete pročitati rečenice tipa: „Idite ovim putem, ili na tom mestu skrenite levo.“ Životni put nije iscrtan na tabli, neosvetljen je, bez ikakvih putokaza. On je trnovita staza kroz divljinu.

Nastojao sam da ovde opišem ono što sam, tumarajući kroz tu divljinu, naučio u proteklih deset godina. Ali ako vam kažem da sam svoj izgubljeni put ponovo pronašao sledeći mahovinu koja je rasla na severnoj strani drveća, moram vas upozoriti da u šumi postoji mnogo stabala koja su sa svih strana prekrivena mahovinom.

Takođe, upozoravam vas da reč *dalje* iz naslova, ili bilo šta drugo u ovoj knjizi, ne sugerišu da je životni put linearan – korak za korakom u pravolinijskoj putanji. I mada *dalje* može zvučati kao da vam kažem:

„Evo, pogledajte gde je Skot Pek bio i gde je sada, pa ako krenete njegovim putem, i vi ćete za nekoliko godina stići dotle“, to nije ono što želim da vam stavim do znanja. Moje namere više podsećaju na seriju koncentričnih krugova, koji se šire sve više se udaljavajući od centra – u tome nema ničeg jednostavnog i pravolinijskog.

Međutim, na putovanje kroz život ne moramo krenuti sami. Uvek možemo u pomoć pozvati sile koje su deo naših života, a koje su moćnije od nas. Bez razlike, svi smo mi svesni njihovog prisustva, iako ih drugačije tumačimo. A razmenjujući stečena iskustva, možemo pomoći jedni drugima.

Ukoliko vam ova knjiga pomogne na bilo koji način, nadam se, više od svega, da ćete naučiti kako se ne može sve pojednostaviti i rešiti upotrebom gotovih formula i unapred pripremljenih odgovora, i da ćete početi da razmišljate multidimenzionalno, slaveći večnu misteriju životnog paradoksa. I da vas neće užasnuti i zastrašiti mnoštvo uzroka i posledica, koje donosi svako novo iskustvo, ceneći činjenicu da je život, iznad svega, veoma složen.

PRVI DEO

PRVI KORAK:
ODRASTANJE

PRVO POGLAVLJE

SVESNOST I PROBLEM BOLA

Gotovo celog života razmišljao sam o tome šta ću postati kada odrastem. A onda, pre otprilike sedam godina, shvatio sam da nikada neću odrasti – odrastanje je proces koji se nikada ne završava. „Pa dobro, Skoti“, zapitao sam se, „kako si uopšte dogurao tako daleko i šta si postao?“ I u trenutku kada sam sebi postavio pitanje, shvatio sam, na sopstveni užas, da sam postao evangelista. A to je poslednje što bih ikome na svetu pozeleo.

Reč *evangelista* budi najgore moguće asocijacije i verovatno i vas podseća na manikiranog sveštenika sa šeširom, u odelu koje košta najmanje dve hiljade dolara. Njegove ruke, prekrivene zlatnim prstenjem, čvrsto stežu Bibliju u skupom kožnom povezu, dok iz petnih žila urla: „Spasi me, Isuuuse!“

Ne bojte se. Ne kažem da sam i ja postao takva vrsta evangeliste. Reč *evangelista* jednostavno koristim u izvornom značenju – donosilac dobrih vesti. Ali upozoravam vas, ja sam evangelista koji donosi i dobre i loše vesti.

Pa ako ste iole nalik meni, znači – u stanju odloženog zadovoljstva, na pitanje: „Šta prvo želiš da čuješ, dobre ili loše vesti?“, odgovorićete: „Prvo loše.“ Zato, dopustite mi da vam prvo saopštim loše vesti – ja zapravo ne znam ništa.

Možda čudno zvuči kada se evangelist, „donosilac istine“, ispovedi tako brzo, priznajući da ne zna ništa. Ali prava je istina da ni mi sami ne znamo ništa, jer boravimo u tajanstvenom univerzumu.

Ostatak loših vesti glasi – nameravam da govorim o putovanju kroz život i zbog toga nikako ne mogu izbeći problem bola. Bol je nezaobilazni deo čoveka od rajskog vrta naovamo. Naravno, priča o rajskom vrtu je mit. Međutim, kao i ostali mitovi, i ona je oličenje istine. Među brojnim istinitim pričama, mit o rajskom vrtu govori o ljudskoj evoluciji kroz svesnost.

Kada smo pojeli jabuku sa Drveta spoznaje dobrog i zla, postali smo svesni i, automatski, svesni sebe. Zbog toga je Bog i otkrio da smo pojeli jabuku – iznenada smo postali stidljivi i skromni. Dakle, jedna od stvari kojima nas uči ovaj mit jeste da je ljudski biti stidljiv.

Često sam tokom dugogodišnje karijere psihijatra, pisca i predavača susretao mnogo divnih, dubokoumnih ljudi, ali nikada nisam sreo nijednu osobu koja, makar u suštini, nije bila stidljiva. Iako mnogi sebe nisu smatrali stidljivim osobama, u razgovoru bi se ispostavilo da ipak jesu. A samo nekoliko ljudi koje sam upoznao bili su u potpunosti lišeni stidljivosti. Na neki način, njihova psiha bila je oštećena – takve osobe izgubile su dosta od svoje ljudskosti.

Biti stidljiv je ljudski. Tu osobinu stekli smo još u rajskom vrtu i postali svesni sebe. Tada smo postali svesni da predstavljamo posebne jedinke. Izgubili smo osećaj jedinstva s prirodom i ostatkom univerzuma. I taj veliki gubitak simbolično je prikazan proterivanjem iz raja.

BOLNO ODRASTANJE

Proterivanje iz raja bilo je konačno, bez mogućnosti povratka. Ne možemo se vratiti nazad. Možemo jedino ići napred.

Povratak u raj bio bi isto što i povratak u majčinu utrobu, u početak detinjstva. A pošto se u to doba ne možemo vratiti, moramo odrasti. Napred, probijajući se kroz pustinju života, mukotrпно krčeći sopstveni put kroz sprženo zemljište i divljinu, sve do dubljih nivoa svesti.

Ovo je važna i značajna istina, jer dobar deo ljudske psihopatologije, uključujući i zloupotrebu droga, proističe upravo iz želje za povratkom u raj. Na zabavama obično žudimo za čašom nekog jačeg pića, koje će ojačati našu samosvest i eliminisati stidljivost. I to funkcioniše, zar ne? A ako pogodimo tačnu dozu alkohola, trave ili kokaina, ili kombinaciju svega, na nekoliko minuta ili sati, privremeno ćemo neutralisati izgubljeni osećaj jedinstva s univerzumom. Ili možda povratiti slatku toplinu i zamamni osećaj ponovnog sjedinjenja s prirodom.

Međutim, taj osećaj ne traje dugo, a cena koja se plaća je previsoka. Znači, mit je istina. Nema povratka u raj, već jedino puta kroz pustinju, a to je put napred. Putovanje je teško, a svesnost bolna. Zbog toga većina ljudi prekida put još na početku. U trenutku kada pronađu sigurno i zaštićeno mesto ukopano u pesku, ostaju tu, bojeći se bolnog probijanja kroz ostatak pustinje, kroz kaktuse, trnje i oštro stenje.

Čak i kada većina ljudi s vremena na vreme pomisli kako se uz pomoć „tih stvari koje vas povređuju nešto može naučiti“ (da parafraziram Bendžamina Frenklina), učenje u pustinji je toliko bolno da ga mnogi prekidaju što pre.

Senilnost nije samo biološki poremećaj. Može se pokazati da je reč o manifestaciji odbijanja da se odraste, psihološkom poremećaju bez

mogućnosti preventive od strane nekoga ko je zakoračio na životnu stazu psihospiritualnog razvoja. U pitanju su oni koji su prestali da uče i razvijaju se u ranim periodima života, prestali da se menjaju, zaustavljeni i prepušteni tzv. drugom detinjstvu. Takvi ljudi, okrenuti svakodnevnim jadikovkama, postaju zahtevni i egocentrični. Ali ne zbog toga što su ušli u drugo detinjstvo. Zapravo, nikada nisu ni izašli iz prvog – prozirna maska odrasle osobe, iza koje su se zaklanjali, postajala je sve tanja, otkrivajući ispod uplašeno i emocijama preplavljeno dete.

Psiholozi dobro znaju da veliki broj ljudi samo izgledom podseća na zrele osobe, dok se u suštini radi o nesigurnoj deci koja šetaju okolo, obučena u odeću odraslih. Mi znamo ovo ne zato što su ljudi koji nam dolaze već na prvi pogled nezreliji od drugih, naprotiv, ljudi koji dolaze na psihoterapeutske seanse, s namerom da pomognu sebi, čine relativno manji broj onih koji su nezrelost u sebi izazvali na dvoboj i koji ne žele više da tolerišu sopstvenu detinjastost, iako možda još ne vide izlaz iz te situacije. Ostatak populacije nikada ne uspeva da sasvim odraste, a možda upravo zbog toga i mrže priče o starenju i starosti.

U januaru 1980, ubrzo posle objavljivanja *Puti kojim se ređe ide* – knjige koja se na mnogo načina bavi upravo odrastanjem, bio sam prisiljen da učestvujem u brojnim TV i radio emisijama. Sve vreme me je po Vašingtonu vozio isti taksista. Posle druge ili treće TV stanice koju sam posetio, pitao me je: „Pa, čoveče, šta ti u stvari radiš?“

Objasnio sam da je u toku promocija moje knjige. „A o čemu se radi u toj knjizi?“, interesovalo ga je.

Upustio sam se u intelektualno tumačenje o tome da je knjiga svojevrsna integracija psihijatrije i religije. Posle otprilike trideset sekundi, prekinuo me je njegov komentar: „Pa, zvuči kao da si odlučio da pokupiš sva svoja sranja zajedno.“ Čovek je bio veoma oštrouman.

I tako, u sledećoj TV stanici gde sam bio pozvan, pitao sam voditelja da li mogu da ispričam ovu anegdotu. Odbio je bez komentara, mada sam bio ubeđen da je glavni kamen spoticanja bila reč *sranje*. Nije pomogao ni predlog da dotičnu reč zamenim nekom drugom. Odgovor je uvek bio negativan.

Ljudi jednostavno ne vole da razgovaraju o realnim pojavama. To je suviše bolno.

KONSTRUKTIVNA PATNJA

Ako sam voljan da govorim o bolu, ne znači da sam mazohist. Naprotiv. Smatram da nekonstruktivnu patnju apsolutno nikakva vrlina ili nešto slično ne mogu karakterisati. Ukoliko me muči nesnosna glavobolja, otići ću u kuhinju i popiti dve najjače pilule. Bol prouzrokovan najobičnijom glavoboljom lišen je svake vrline.

Ali postoji i konstruktivna patnja. A razlika između nekonstruktivne i konstruktivne patnje jedna je od najvažnijih koje moramo naučiti suočavajući se s bolom odrastanja. Nekonstruktivna patnja, poput glavobolje, nešto je čega se morate rešiti što pre. S druge strane, konstruktivnu patnju morate prihvatiti i naučiti da se sa njom izborite.

Više volim da koristim termine *neurotična patnja* i *egzistencijalna patnja*. A evo i primera na osnovu kojeg sam naučio da ih razlikujem. Možda se sećate, pre četrdesetak godina, kada su Frojdove teorije bile predmet rasprave tadašnje inteligencije i pogrešno tumačene – što je često; čitava gomila avangardnih roditelja, spoznavši da osećaj krivice ima neke veze s neurozama, odlučila je da svoju decu vaspitava drugačije, bez mogućnosti da odrastaju opterećeni osećajem krivice. Kakav užas!

Zatvori su nam prepuni ljudi koji su se tu našli upravo zbog delimičnog ili potpunog odsustva osećaja krivice. Da bismo opstali i postojali kao društvene jedinice, neophodna je određena doza krivice. A to je ono što nazivam egzistencijalnom krivicom. Previše krivice, međutim, deluje krajnje negativno umesto da oplemeni našu egzistenciju. To je neurotična krivica. Kao kad šetate golf terenom sa osamdeset sedam štapova u torbi umesto četrnaest, koliko je potrebno za optimalnu partiju golfa. Torba je toliko teška da se morate rešiti tereta što pre. A ako to znači da je potrebno otići na psihoterapiju, nemojte oklevati. Neurotična krivica je nepotrebno opterećenje psihe, koje još više usporava i ometa vaš put kroz pustinju.

Ovo ne važi samo za osećaj krivice, već i za bilo koji drugi oblik emocionalne patnje, poput uznemirenosti, koja može biti egzistencijalna ili neurotična. A trik je ustanoviti o kom se obliku radi.

Postoji jednostavno, čak brutalno pravilo, koje se odnosi na emocionalni bol i životnu patnju, a podeljeno je u tri dela.

Prvo, kad god je patnja izazvana emocijama, zapitajte se: „Da li je moja patnja – moja uznemirenost ili krivica – egzistencijalna ili neurotična? Da li ovaj bol oplemenjuje moju egzistenciju ili je ograničava?“ U prvih 10% slučajeva nećete biti u stanju da odgovorite na ova pitanja. Ali u ostalih 90%, odgovor će se iskristalisati. Ako ste, na primer, uznemireni zbog nepodmirenih poreskih računa (slično iskustvo ste već jednom skupo platili) i eventualnih posledica koje mogu uslediti, mogu vas uveriti da je vaša uznemirenost egzistencijalnog karaktera. Ne opirite se tom osećanju, naprotiv, prepustite mu se i završite posao koji je uzrokovao uznemirenost. S druge strane, ukoliko smatrate da je patnja koju osećate neurotična i da negativno utiče na vašu egzistenciju,

sledeći korak predstavlja pitanje: „Kako bih se ponašao kada ne bih osećao uznemirenost ili krivicu?“

Treći korak podrazumeva da ćete se tako i ponašati. Ili se pretvarajte da ne osećate ni uznemirenost ni krivicu. Na kraju će tako i biti.

Ovo pravilo za mene ima poseban značaj. Naučio sam ga i primenio na sopstveni osećaj stidljivosti. Biti stidljiv je ljudski, s tim se možemo suočiti na egzistencijalni ili neurotični način. Dešavalo mi se da tokom predavanja, slušajući poznatu ličnost za govornicom, poželim da i sam postavim pitanje, prokomentarišem neku rečenicu, ili jednostavno glasno saopštim svoj stav. Ali nikada to nisam učinio. Moja stidljivost i strah da ću biti ismejan i izgledati kao budala pred svim tim ljudima potpuno su me paralisali.

Posle izvesnog vremena, konačno sam se zapitao: „Da li je ovo pravi način da se izboriš sa stidljivošću koja te sprečava čak i da postavljaš pitanja – da li na ovaj način pomažeš sebi, ili sputavaš svoju egzistenciju?“ Ubrzo mi je postalo jasno da je poslednji deo pitanja, zapravo, odgovor na njega. Tada sam rekao sebi: „U redu, Skoti, da vidimo kako bi se ponašao da nisi stidljiv? Kako bi se ponašao da si, na primer, engleska kraljica ili predsednik Sjedinjenih Američkih Država?“ Odgovor je bio savršeno jasan – postavljao bih pitanja predavaču, čak bih bio u stanju da i sam stanem za govornicu, bez straha da ću ispasti glup i biti ismejan. Zatim sam rekao: „U redu, krajnje je vreme da se pomakneš s mesta. Pretvaraj se da bi uspeo. Ponašaj se kao da nikada u životu nisi bio stidljiv.“

Priznajem, zastrašujuće je i pomisliti, a kamoli uraditi tako nešto, ali upravo otuda hrabrost i dolazi. Stalno me zapanjuje činjenica koliko malo ljudi zaista zna šta je hrabrost. Za većinu, to je odsustvo straha. Međutim, odsustvo straha nije hrabrost, pre će u pitanju biti neka vrsta oštećenja mozga. Jer hrabrost je sposobnost da se ide napred uprkos

strahu, uprkos bolu. A kada i sami pokušate nešto slično, ne samo da shvatate da vas je prevladavanje straha osnažilo već i da ste napravili ogroman korak ka zrelosti.

A šta je, u stvari, zrelost? Iako sam u knjizi *Put kojim se ređe ide* opisao slučajeve ljudske nezrelosti, nikada nisam tačno definisao pojam zrelosti. Ono što karakteriše nezrele osobe je njihov stav, ponašanje. U stanju su da beskrajnim žalopojkama zasipaju okolinu, ubedeni da nemaju sreće u životu. Karakteristika malog broja potpuno zrelih osoba jeste da prepreke i ograničenja prihvataju kao sopstvenu odgovornost, čak i izazov da se uhvate ukoštac sa životnim problemima.

SVESNOST I LEČENJE

Da biste uspešno nastavili svoj put kroz pustinju, neophodno je da se dobrovoljno suočite s egzistencijalnom patnjom i prevladate je. A za to vam je, kao i većini drugih ljudi, potrebna promena odnosa prema bolu. Evo i nekoliko dobrih vesti. Najbrži način da se taj odnos promeni jeste prihvatanje činjenice da je sve što nam se dešava neraskidivi deo vašeg duhovnog razvoja.

Donald Nikol, autor knjige *Holiness*, smatra da će osoba koju uhvate kako sa sobom nosi neku knjigu koja se bavi duhovnim temama, na pitanja znatiželjnika šta će joj tako nešto, odgovoriti: „Jednostavno me interesuje šta pojedini poznavaoци ove tematike govore o tome.“ U stvari, Nikols ističe da nema apsolutno nikakve potrebe da kupujete ili pozajmljujete, a još manje teglite okolo sa sobom knjige sličnog sadržaja, ukoliko i sami ne želite da postanete duhovna osoba. Negde na polovini svoje knjige, Nikols je napisao jednu predivnu rečenicu: „Kada

jednom shvatimo da sve što nam se dešava vodi spoznavanju svetog i duhovnog, ne možemo izgubiti.“

I eto, možete li zamisliti bolju vest od toga da ni na koji način ne možemo izgubiti, već smo predodređeni da pobedimo? Kada jednom shvatimo da je sve što nam se događa samo lekcija koju moramo naučiti, probijajući se kroz pustinju, pobjeda je zagarantovana.

Problem, međutim, predstavlja realizacija plana, koja zahteva kompletnu promenu odnosa prema bolu i, čini mi se, prema svesnosti. Setite se, u priči o rajskom vrtu postajemo svesni u trenutku kada pojedemo jabuku s Drveta spoznaje dobra i zla. Tada svesnost postaje istovremeno uzrok i bola i spasenja – a ova reč je sinonim ozdravljenja.

Svesnost uzrokuje bol – da nismo svesni, ne bismo ga ni osetili. Da bismo poštedeli ljude nekonstruktivne i nepotrebne patnje – fizičke patnje – dajemo im anesteziju, pacijenti gube svest i ne osećaju bol.

Ali svesnost uzrokuje i spasenje – proces koji pomaže širenje i napredak svesti. Širenje svesti omogućuje nam da napredujemo sve dalje i dalje kroz pustinju – za razliku od onih koji odbijaju da odrastu – bez posrtanja i upadanja u rupe duž puta. I što dalje idemo, suočavamo se sa sve više i više bola – produktom naše proširene svesnosti.

Kao što rekoh, reč *spasenje* znači *ozdravljenje*. Ovaj termin* vodi poreklo od reči *salve* – *melem*. Melem koji se stavlja na ranu sprečava infekciju i leči iritirano mesto na koži. Spasenje je proces izlečenja i proces stvaranja celine. A zdravlje, celina i svetost u suštini su isto.

Čak je i stari ateist Sigmund Frojd priznao da postoji odnos između ozdravljenja i svesnosti rekavši da je svrha psihoterapije – lečenja psihe – nesvesno pretvoriti u svesno. Zapravo, proširiti svest. Karl Jung,

* Engl. *salvation*. (Prim. prev.)

govoreći o nesvesnom, pominje zlo koje proističe iz našeg odbijanja da se suočimo s mračnom stranom sopstvene ličnosti, ne želeći da priznamo njeno postojanje. Ne želimo da mislimo o njoj, da govorimo o njoj, ne želimo da je postanemo svesni.

Važno je naglasiti da Jung nije opisivao ljudsko zlo kao mračnu stranu ličnosti, već kao odbijanje da se s njom suočimo.

Zli ljudi nisu samo pasivno nesvesne neznalice, već su sposobni da odu i mnogo dalje ne bi li zadržali stanje nesvesnog neznanja. Spremni su da ubiju i učine nešto još mnogo gore.

Naravno, priznajem da su poput pojma zla i termini *ljubav*, *Bog* i *istina* preširoki da bi se mogli objasniti nekom jednostavnom definicijom. Doduše, jedna od boljih definicija glasi – zlo je *militantno neznanje*. Militantno nesvesno.

Vijetnamski rat je jedan od najboljih primera takvog militantnog neznanja širokih razmera. Tokom 1963. i 1964. godine, kada su počeli da se iznose dokazi o pogrešnoj politici koju vodimo u Indokini, prva reakcija bila je potpuno poricanje grešaka. Potrebno nam je još samo nekoliko miliona dolara i još nekoliko specijalnih jedinica na terenu, govorili su zvaničnici. Ali gomilanje dokaza dovelo je u pitanje nepogrešivost američke politike. I šta se onda dogodilo? Poslali smo još više trupa u rat, broj žrtava je rastao, a priče o brutalnim incidentima postale u svakodnevica. Bilo je to vreme Mi Laja.* Što je više dokaza pristizalo, više smo ih ignorisali. Umesto toga, bombardovali smo Kambodžu i započeli pregovore o časnom primirju.

Čak i danas, uprkos dobro poznatim činjenicama, neki Amerikanci i dalje veruju da smo se uspešno povukli iz Vijetnama. Ne, nismo se

* Masakar nad 200 stanovnika vijetnamskog sela Mi Laj. (Prim. prev.)